

KÜRESEL BAKIŞLA KUTUP ÇAĞI-3

Tarihi ve Hukuki Perspektif-Ekolojik Dönüşüm

EFİL YAYINEVİ

KÜRESEL BAKIŞLA KUTUP ÇAĞI-3

Tarihi ve Hukuki Perspektif-Ekolojik Dönüşüm

THE POLAR AGE FROM A GLOBAL PERSPECTIVE-3
Historical and Legal Perspective - Ecological Transformation

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Tankut Centel (Koç Üniversitesi, Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. A. Marian Paschke (Hamburg Üniversitesi, Hukuk Fakültesi)
Assoc. Prof. Sümer Haşimoglu, MS, PhD/Schwerin, Germany
Prof. Dr. Murat Demircioğlu (Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF)
Prof. Dr. Ayşegül Ateş (Akdeniz Üniversitesi, İİBF)
Doç. Dr. Yakup Karabacak (Akdeniz Üniversitesi, İİBF)
Dr. Stefan KERN (Hamburg Üniversitesi, İklim Araştırmaları Mükemmeliyet Merkezi)

EDİTÖRLER

HARUN GÜMRÜKÇÜ
GÜNEŞ ERSOY AYBÜKE İNAN ŞİMŞEK FATMA CANDE YAŞAR DİNÇER

KÜRESEL BAKIŞLA KUTUP ÇAĞI-3

Tarihi ve Hukuki Perspektif-Ekolojik Dönüşüm

Editörler

Harun Gümrükçü, Güneş Ersoy, Aybüke İnan Şimşek, Fatma Cande Yaşar Dinçer

Genel Yayın Nu.: 281
ISBN: 978-605-2294-05-5
1. Basım, Aralık 2017

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.©2017
Efil©2017

Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Herhangi bir şekil ya da yöntemle çoğaltılamaz.

Sertifika Nu.: 12131

Kapak Görseli: Herbert G. Ponting, 'Terra Nova' at the ice-foot, Cape Evans, 1911
Sayfa Tasarımı: Aysu Alagöz

Baskı ve Cilt: Sözkese Matbaacılık Tic. Ltd. Şti.
İVOGSAN 1518. Sokak MAT-SİT İş Merkezi No. 2/40 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0312 395 21 10
Sertifika Nu.: 13268

EFİL YAYINEVİ

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Dan. Yat. ve Tic. Ltd. Şti.

Bağcılar Mahallesi Şemsettin Günaltay Caddesi 283. Sokak Ata Apartmanı. No: 9/7 06670
Çankaya/ANKARA - TÜRKİYE

Tel : (+90) 312 442 52 10

GSM : (+90) 530 108 99 76

Faks : (+90) 312 442 52 12

www.efilyayinevi.com

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
RESİMLER LİSTESİ.....	xii
TABLOLAR LİSTESİ.....	xii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiii
Önsöz.....	xix

TARİHSEL BAKIŞ

COĞRAFI KEŞİFLER ÇAĞI'NIN BİRİNCİ AŞAMASI: HİNDİSTAN'IN AVRUPALILAR TARAFINDAN KEŞFEDİLMESİ VE BU SÜRECİN OSMANLI DEVLETİ'NE ETKİSİ

Güneş Ersoy
Harun Gümrükçü

1. Genel Bakış.....	2
2. Batı'nın Hindistan'a Deniz Yoluyla Gidişi.....	4
2.1. Vasco da Gama'nın Hindistan'a Düzenlediği Seferler.....	7
2.2. Vasco da Gama Sonrası Hint Okyanusu'ndaki Siyasi ve Ekonomik Durum.....	8
3. Osmanlı Devleti'nin Keşifler Çağında Hint Okyanusu'ndaki Faaliyetleri.....	11
4. Sonuç.....	13
EK 1: İPEK YOLU VE ARAP DENİZ YOLU (8.YÜZYIL-14.YÜZYIL ARASI KİTALARARASI TİCARET YOLLARI).....	15
EK 2: ZAMAN TABLOSU.....	15
Kaynakça.....	18

COĞRAFI KEŞİFLERİN İKİNCİ AŞAMASI: 17. YÜZYIL-BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ARASI DÖNEMDE YÜKSEK KUZEY'İN KEŞFİ

Harun Gümrükçü
Güneş Ersoy

1. Genel Bakış	24
2. Yüksek Kuzey Üzerinden Avrupa-Asya Arası Yeni Deniz Yollarının Aranması	25
2.1. Küçük Buzul Çağı ve Yüksek Kuzey'e Düzenlenen Seferlerin Geçici Olarak Engellenmesi.....	27
2.2. Yeni Aktörlerin Ortaya Çıkışı ve Yüksek Kuzey'in Keşfinde Rekabet Yarışı	30
3. Yüksek Kuzey'de Sistemik Olarak Bilimsel Araştırmaların Başlaması	34
4. Sonuç.....	38
EK 3: ZAMAN TABLOSU	40
Kaynakça.....	45

HUKUKİ VE İKTİSADİ BAKIŞ

ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN ANTARKTİKA GÜVENLİĞİ

Nasih Sarp Ergüven

1. Giriş	52
1.1. Antarktika'nın Hukuki Statüsü	53
1.2. Güvenlik Kavramı	54
2. Antarktika Güvenliği	55
2.1. Genel Olarak	55
2.2. Antarktika Güvenliğine Yönelik Tehditler	56

2.2.1. Devletler Arasındaki Muhtemel atışmalar	56
2.2.2. Deniz Güvenliđini İhlal Eden Eylemler	56
2.2.3. Güney Okyanusu'nda Balina Avcılığı ve Buna Karşı Gerçekleştirilen Eylemler.....	58
2.2.4. Antarktika ve Güney Okyanusu'ndaki Faaliyetlere Yönelik Yargılama Yetkisi Boşlukları ve Yaptırım Eksiklikleri	60
3. Sonuç.....	61
Kaynakça	62

ARKTİKA BÖLGESİ'NİN ENERJİ KAYNAKLARI VE ABD'NİN ARKTİKA POLİTİKASI

Ayşegül Ateş

1. Giriş	66
2. Arktika Bölgesi'nin Enerji Kaynakları	67
3. ABD'nin Arktika Bölgesi Enerji Kaynakları	73
4. ABD'nin Arktika Politikası	76
5. Sonuç.....	82
Kaynakça	83

EKOLOJİK BAKIŞ

EKOLOJİK PERSPEKTİFTE ANTARKTİKA'DA GÜVENLİK

Senem Atvur

1. Giriş	90
2. Çevresel Güvenlikten Ekolojik Güvenliğe	92
3. Antarktika'da Hukuki Düzenlemeler ve Ekolojik Koruma	96
4. Antarktika'da İklim Değişikliğinin Etkileri	99
5. Ekolojik Güvenlik Bağlamında Antarktika	101

6. Sonuç.....	105
Kaynakça.....	106

INUIT HALKI VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Ceren Uysal Oğuz

1. Giriş	112
2. Kültürel ve Sosyo-Ekonomik Açıdan Inuit Tarihine Genel Bakış...	113
3. Mevcut İklim Değişikliğinin Inuit Halkı Üzerindeki Etkisi	117
4. Inuit Kutup Çevresi Konseyi	121
5. Sonuç.....	125
Kaynakça.....	127

ARKTİKA BÖLGESİ'NDE TARIM ALANINDA GÖZLEMLENEN TRANSFORMASYONLAR: BÖLGE TARIM FAALİYETLERİNİN TÜRKİYE'DE UYGULANABİLİRLİĞİNİN İNCELENMESİ

Fatma Cande Yaşar Dinçer

1. Giriş	134
2. Arktika Bölgesi'nde Tarım Alanlarında Gözlemlenen Transformasyonlar.....	136
3. Arktika'da Tarım Faaliyetlerinin Hız Kazanmasına Yol Açan Başlıca Etmenler.....	137
3.1. İklim Değişikliği.....	137
3.2. Bölgenin Küreselleşmesi Ve Küreselleşmenin "Yeni Bir Çağ" Oluşumuna Etkisi	138
3.3. Biyoteknoloji Alanında Yaşanan Gelişmeler	140
3.4. Yerel Gıda Üretimi İhtiyacının Artması.....	142

4. Bölge Ülkelerinin Tarım Alanında Yaptığı Çalışmalar, Araştırmalar ve Projelerin İncelenmesi	143
4.1. Alaska Örneğinde Tarımsal Alanda Reform Çalışmaları	144
4.2. Kanada Örneğinde Tarımsal Alanda Reform Çalışmaları	146
4.3. Norveç Örneğinde Tarımsal Alanda Reform Çalışmaları	148
4.4. Grönland Örneğinde Tarımsal Alanda Reform Çalışmaları	149
5. Arktika Tarım Faaliyetlerinin Türkiye’de Uygulanabilirliğinin İncelenmesi.....	150
6. Sonuç.....	152
Kaynakça.....	154

TEKNİK BAKIŞ

REMOTE SENSING

Stefan Kern
Burcu Özsoy

1. Introduction / Motivation	176
2. Some Physical Background.....	177
3. Forms of Remote Sensing: Wave Type and Frequency Ranges	179
3.1. Acoustic	179
3.2. Visible/Optical	180
3.3. Infrared	181
3.4. Microwave	182
3.5. Gravity Field	184

4. Different Observation Principles.....	184
4.1. Imager / Sounder.....	184
4.2. Altimeter.....	186
4.3. Profiler.....	186
5. Forms of Remote Sensing: From the Water to the Ground into Space.....	187
5.1. In the Water.....	187
5.2. Ground Based.....	188
5.3. Air-borne.....	189
5.4. Space-borne.....	190
6. Concluding Remarks.....	193
Annexes.....	195
References.....	203
Dizin.....	207

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Vasco da Gama'nın 1497-1498 Yılları Arasında Hindistan'a Ulaşmak İçin İzlediği Deniz Yolu	7
Şekil 2: Kuzey Yarım Küre ve Büyük Britanya için 1000-2000 Yılları Arasındaki Tahmini Sıcaklık Değişimi	28
Şekil 3: Arktika Bölgesi'ndeki Petrol ve Gaz Kaynakları	68
Şekil 4: Arktika Ülkeleri Hak İddiaları	70
Şekil 5: Arktika ve Arktika-Altı Temel Arama ve Geliştirme Alanlarını Gösteren ABD Arktika Bölgesi Haritası	75
Şekil 6: Kanada Inuit Bölgeleri	116
Şekil 7: The electromagnetic spectrum for wavelengths ranging from X-rays to Radio waves	179
Şekil 8: Schematic illustration of relevant processes related to remote sensing in the visible frequency range and in the microwave frequency range...	180
Şekil 9: Schematic illustration of some surface reflection examples.....	183
Şekil 10: Schematic illustration of viewing geometry of a sensor.....	185
Şekil 11: Illustration of the typical scan geometry of an imaging passive microwave sensor	185
Şekil 12: 20-year (1992-2011) average sea ice concentration	190
Şekil 13: Sea level anomaly [in meter] relative to 1993-2012	191

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Abraham Hondius'un Eseri.....	29
--	----

TABLolar LİSTESİ

Table 1: Overview about selected passive satellite remote sensing instruments.....	195
Table 2: Overview about selected active imaging satellite remote sensing instruments.....	198
Table 3: Overview about selected altimeters.....	199
Table 4: Overview about selected profilers & limb sounders.....	201

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Arktika Dairesi'nin Kuzeyinde Yer Alan Küresel Arama Kuyuları, Ülkeler İtibariyle	72
Grafik 2: Arktika Bölgesi Petrol ve Gaz Rezervleri.....	74

KISALTMALAR DİZİNİ

AAAS	American Association for the Advancement of Science
AAS	Antarktika Antlaşmalar Sistemi
ABCA	Agricultural Biotechnology Council of Australia
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADCP	Acoustic Doppler Current Profiler
ADS	Açık Deniz Sözleşmesi
AESC	Arctic Executive Steering Committee
AMAP	Arctic Monitoring And Assessment Programme
AMSR-E; AMSR2	Advanced Micro-wave Scanning Radiometer
ANWR	Arctic National Wildlife Refuge
ASCAT	Advanced Scatterometer on METOP
ASI	ARTIST Sea Ice
ASOC	Antarctic and Southern Ocean Coalition
AVHRR	Advanced Very High Resolution Radiometer
BAS	British Antarctic Survey
BBC	British Broadcasting Corporation
BM	Birleşmiş Milletler
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BP	British Petroleum
CALIPSO	Cloud-Aerosol Lidar and Infrared Pathfinder Satellite Observations
CAPP	The Canadian Association of Petroleum Producers
CCAMLR	Commission for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources
CCAS	Convention for the Conservation of Antarctic Seals
CERES	Clouds and the Earth's Radiant Energy System
CFC	Kloroflorokarbon
CFR	Council on Foreign Relations
CIA	The Central Intelligence Agency
COMNAP	Council of Managers of National Antarctic Programs
COP22	The 22nd Session of the Conference of Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change

DMSP	Defense Meteorological Satellite Program
DNA	Deoxyribonucleic Acid/ Deoksiribonükleik Asit
ECOSOC	United Nations Economic and Social Council
EM	Electromagnetic
Envisat – ASAR	Environmental Satellite -Advanced SAR
Envisat – RA-2	Environmental Satellite -Advanced Radar Altimeter-2
EOS-MLS	Earth Observing System Microwave Limb Sounder
EPA	United States Environmental Protection Agency
EPPR	The Emergency Prevention, Preparedness and Response
ERS1 - / ERS2 – RA	European Remote Sensing Satellite – Radar Altimeter
ERS1 - / ERS2 –SAR	European Remote Sensing Satellite -Synthetic Aperture Radar
ESCAT	European Scatterometer on ERS1/2
EU	European Union
FAO	Food and Agriculture Organization
GDO	Genetically Modified Organism
GOCE	Gravity field and steady-state Ocean Circulation Explorer
GOMOS	Global Ozone Monitoring Experiment by Occultation of Stars
GRACE	Gravity Recovery And Climate Experiment
GRAS	GNSS Receiver for Atmospheric Sounding
HSPD-25	25’Nolu İç Güvenlik Başkanlık Direktifi
IAATO	International Association of Antarctica Tour Operators
IASI	Infrared Sounder Atmospheric interferometer
ICC	Inuit Circumpolar Council
ICRW	International Convention for the Regulation of Whaling
ICSU	International Council for Science
ILO	International Labour Organization
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change

IPNSAR	The Implementation Plan for the National Strategy
ISAAA	International Service for the Acquisition of Agri-biotech Applications
ITK	Inuit Tapiriit Kanatami
Landsat-TM /MSS	Landsat Thematic Mapper / Multi-Spectral Scanner
LIA	Little Ice Age
LNG	Liquified Natural Gas
MEB	Münhasır Ekonomik Bölgeler
MGDF	Millenium Development Goals Fund
MHS	Microwave Humidity Sounder
MIPAS	Michelson Interferometer for Passive Atmospheric Sounding
MODIS	Medium Resolution Imaging Spectrometer
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
MSI	Multi-Spectral Imager
NASA	National Aeronautics and Space Administration
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NFTI	The Northern Farm Training Institute
NGO	Non-Governmental Organisation
NIBIO	Norwegian Institute of Bioeconomy Research
NNAC	North Norwegian Agriculture Council
NOAA	National Oceanic and Atmospheric Administration
NPI	National Provider Identifier
NRCS	Natural Resources Conservation Service
NSAR	Arktika Bölgesi için Ulusal Strateji
NSDD-90	ABD 1983 yılı Ulusal Güvenlik Kararı Direktifi
NSDM-144	ABD 1971 yılı Ulusal Güvenlik Kararı Bildirisi
NSIDC	National Snow and Ice Data Center
NSPD-66	66 Nolu ABD Ulusal Güvenlik Başkanlık Direktifi
PAME	Protection of the Arctic Marine Environment
PDD/NSC-26	ABD 1994 yılı Başkanlık Kararı Direktifi
PEPAT	Madrid Çevre Koruma Protokolü

PIRE	Partnership for International Council Research Education
POLREC	İstanbul Teknik Üniversitesi Kutup Araştırmaları Merkezi
POPs	Persistent Organic Pollutants
RADAR	Radio Detection And Ranging
SAR	Synthetic Aperture Radar
SCAR	Scientific Committee on Antarctic Research
SCIAMACHY	Scanning Imaging Absorption Spectrometer for Atmospheric Cartography
SDSN	Sustainable Development Solutions Network
SEVIRI	Spinning Enhanced Visible and Infrared Imager
SIRAL (on CryoSat-2)	SAR/Interferometric Radar Altimeter-2
SMOS	Soil Moisture and Ocean Salinity
SODAR	Sonic Detection and Ranging
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSM/I (SSMIS)	Special Sensor Microwave / Imager (Sounder)
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SUA	Denizde Seyir Emniyetine Karşı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi
SWDG	Sustainable Development Working Group
TAE-I	Türk Antarktika Bilimsel Seferi
TAPS	Trans-Alaska Pipeline System
TDK	Türk Dil Kurumu
TİM	Türkiye İhracatçılar Meclisi
TMI	TRMM Microwave Imager
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
ULS	Upward Looking Sonar
UN	United Nations
UNCLOS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
UNCLOS III	3. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı
UNEP	United Nations Environment Programme
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

UNGA	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
UNHRC	United Nations High Commissioner for Refugees
USDA	United States Department of Agriculture
USGS	United States Geological Survey
WMO	World Meteorological Organization
WWF	World Wildlife Fund

Avrupalıların 1400'lü yıllarda, kıtaları dışında işgal ettikleri ilk alan olan Ceuta'ya ayak basmalarıyla Keşifler Çağı'nın başladığı kabul edilmektedir. Bu süreçte öncelikli olarak Portekizliler tarafından Afrika Kıtası'nın sahilleri keşfedilmiş daha sonra Hindistan, Malezya, Endonezya gibi Asya Kıtası'na ait bilinmeyen yerlere ulaşılmıştır. Bu zorlu yolculuklar esnasında uluslararası bir saat sisteminin gerekli olduğu ortaya çıkmış, teknolojik yeniliklere daha fazla ihtiyaç duyulmuş ve dünyanın yuvarlak olduğu kanıtlanmıştır. İster doğuya ister batıya doğru gidilsin en sonunda aynı noktaya ulaşılması ispatlanmıştır.

15. yüzyılda Avrupa'dan Uzakdoğu'daki ipek kumaş, altın, baharat gibi değerli ürünlere erişmek oldukça yorucu, kayıplarla dolu ve masraflı yolculuklar gerektirmiştir. Bu durum Batı'nın bu zenginlikleri elde edebilmesi için alternatif yollar aramasına neden olmuştur. Keşifler Çağı'nın birinci aşamasını takip eden bu süreç Yüksek Kuzey'in keşfedilmesiyle farklı bir boyut kazanmış ve Keşifler Çağı'nın ikinci aşamasına geçilmiştir. Yüksek Kuzey'in keşfinde Doğu'nun zenginliklerine ulaşma hırsı belirleyici olmakla beraber bu süreçte okyanus akımları ve rüzgârların yönleri, gelgit olaylarının dönemleri ve astronomiyle ilgili incelemeler yapılmış, modern haritalar çizilerek yer küre ve uzay daha iyi tanımlanmıştır. Kutupların en üst ve en alt tepelerinin keşfi; hedefe varma hırsı, öğrenme-araştırma güdüsü, insan hayatlarının riske atılması, gemilerin sefer esnasında gözden çıkarılması, önemli oranda zaman ve para ayrılması gibi fedakârlıklarla 1900'lü yılların ilk çeyreğine kadar devam etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren insan gücünün yerini teknolojik gelişmeler almış ve bu süreç, Coğrafi Keşifler Çağı'nın üçüncü aşaması olan 'Kutup Çağı' teriminin ortaya çıkmasının temellerini atmıştır. İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş döneminde iki hegemon güç olan ABD ve SSCB'nin öncülüğünde Arktika Bölgesi küresel ölçekte askeri, siyasi ve ekonomik faaliyetlere entegre olmuştur. O tarihlerden itibaren, Kutup bölgelerindeki yer altı ve yer üstü kaynaklarını çıkarma ve işletme imkânı mevcut teknoloji ve iklim değişikliğinin de etkisiyle kolaylaşmıştır. Özellikle Arktika buzullarının önümüzdeki birkaç on yıl içerisinde eriyeceği dikkate alındığında, bugüne kadar kullanılamayan bölgedeki potansiyel deniz ticaret yollarının ulaşma açılması mümkün olabilecektir. Sert iklim koşullarının hâkim olduğu bu alanlar tarımsal faaliyetlerde kullanılabilecek ve dünyanın farklı coğrafyalarındaki tarımsal ürünler orada da üretilebilecektir. Büyük resme bakıldığında bu fırsatların yalnızca Arktika ve Antarktika Bölgesi ile sınırlı

kalmadığı görülmüştür. Bu bölgelerin Dünya'nın 2/3'ünü oluşturan derin denizlerin ön kapısı olduğu ve buradan kazanılan tecrübelerle derin denizlerin sunacağı daha büyük fırsatların değerlendirilmek istendiği/isteneceği anlaşılmıştır.

Bu arka plandan hareketle, alanında uzman bilim insanlarının yer aldığı yayın serimizin “Küresel Bakışla Kutup Çağı: Tarihi ve Hukuki Perspektif-Ekolojik Dönüşüm” adlı üçüncü kitabında; ilk olarak uluslararası, dinlerarası ve hatta kıtalararası etkileşimi başlatan ve/veya bunları farklı bir boyuta taşıyan Keşifler Çağı'nın Birinci aşaması ile Avrupalı toplumların özellikle ekonomik, siyasi, kültürel ve teknolojik alanlarda büyük hamleler yapmaya başlamaları arasındaki bağlantı ortaya koyulacaktır. Coğrafi Keşifler Çağı'nın ikinci aşaması olarak görülen Yüksek Kuzeyin keşfinin, yeni teknolojik gelişmeler ve iklim değişikliği de dikkate alınarak ilk yıllarından Birinci Dünya Savaşı öncesine kadar gösterdiği gelişimi ve bu gelişimin Kuzey ülkelerine yansıyan ekonomik, siyasi ve bilimsel etkileri analiz edilecektir.

Bu eser içerisinde ayrıca; kutup coğrafyalarının uluslararası hukuk bağlamında değerlendirilmesi yapılacaktır. Günümüzde meydana gelen güvenlik kavramındaki değişimler Antarktika örneği üzerinden incelenecektir. Antarktika'nın mevcut statüsünün korunmasının ekolojik güvenlik yaklaşımı ile açıklanması ve bu statünün farklı bölgelerde uygulanmasının mümkün olup olmadığı ve uygulanması durumunda getirebileceği katkılar tartışılacaktır. Arktika Bölgesi'nin rekabete dayalı ekonomik fırsatları göz önünde bulundurularak; ABD dış politikasında bölgenin önemi, ülkenin devlet kurumları tarafından bölgeye yönelik yapılan temel politika önerileri, konulan hedefler ve hazırlanan stratejik planlar da bu çalışma kapsamında incelenecektir.

Bu araştırma konularına ek olarak; Arktika Bölgesi'nde yüzyıllardır yaşayan Inuit halkının kültürel ve sosyo-ekonomik gelişimleri tarihsel bir perspektifle anlatılacak, küresel iklim değişikliği nedeniyle bölgede yaşanan gelişmelerin Inuit kültürü ve yaşam koşulları üzerindeki etkisi ele alınacaktır. İklim değişikliği etkilerinin bölge halkı üzerinde yarattığı/yaratacağı yıkımların azaltılması ve bölgede sürdürülebilir kalkınmanın devamlılığının yerel halkın da çıkarları gözetilerek sağlanması noktasında Inuit Kutup Çevresi Konseyi'ne ve onun faaliyetlerine değinilecektir.

Arktika Bölgesi'nde tarım alanında gözlemlenen transformasyonlar, bölgenin gelecekte küresel ölçekte tarım faaliyetlerinin yapılabileceği bir alan olup olmayacağı sorunsalı farklı boyutlarıyla incelenecektir. Bölgede tarım faaliyetlerinin hız kazanmasına yol açan etmenler, bölge ülkelerinin tarım alanında yaptığı çalışmalar ve projeler değerlendirilecektir. Arktika Bölgesi'nde yapılan tarım faaliyetlerinin Türkiye ağaç ve tarım sınırının üstündeki alanlarda tarım ve ağaçlandırma hususunda örnek teşkil edip edemeyeceği ortaya koyulacaktır.

Günümüzdeki bilimsel çalışmalarda bölümler arası ve disiplinler arası çalışmalar normal bir olgu olarak adlandırılmaktadır. Sosyal Bilimler, Fen Bilimleri ve Teknik Bilimler arasındaki keskin ayrımlar ortadan kalkmıştır. Son yıllarda, sert iklim koşullarının hâkim olduğu kutup bölgelerinde teknik bilimlerin desteğine daha çok ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada Sosyal Bilimlerin yanı sıra kutupların ve yer kürenin daha iyi anlaşılması amacıyla uzaktan algılama yöntemleri gibi teknik araştırmalara yer verilerek bu bölgedeki gelişmeler farklı boyutlarıyla açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

Prof. Dr. Harun Gümrukçü

Güneş Ersoy

Aybüke İnan Şimşek

Fatma Cande Yaşar Dinçer

(Antalya, 2017)

TARİHSEL BAKIŞ

COĞRAFI KEŞİFLER ÇAĞI'NIN BİRİNCİ AŞAMASI: HİNDİSTAN'IN AVRUPALILAR TARAFINDAN KEŞFEDİLMESİ VE BU SÜRECİN OSMANLI DEVLETİ'NE ETKİSİ

*“Calicut’a Hristiyanları ve baharatı bulmaya geldik.”
Vasco da Gama*

Güneş Ersoy¹
Harun Gümrükçü²

Özet

15. yüzyıldan 16. yüzyılın sonlarına kadarki süreçte yeni coğrafi alanlar bulma arayışları bilimsel ve teknik alanlardaki ilerlemeler yoluyla siyasi, dinsel ve özellikle de ekonomik bir boyut kazanmıştır. Bu faaliyetlerin sistematik bir şekilde ve sık aralıklarla gerçekleştirildiği bu tarih aralığına ‘Coğrafi Keşifler Çağı’ adı verilmektedir. Bu dönemde Avrupalılar tarafından hem bilinmeyen kıtalar keşfedilmiş ve deniz aşırı imparatorluklar kurulmuş hem de yerküre ilk kez denizler üzerinden dolaşarak bugünkü dünya ticaret sisteminin temelleri atılmıştır. Bu çalışmada; uluslararası, dinlerarası ve hatta kıtalar arası etkileşimi başlatan ve/veya bunları farklı bir boyuta taşıyan Keşifler Çağı’nın birinci aşaması ile Avrupalı toplumların özellikle ekonomik, siyasi, kültürel ve teknolojik alanlarda büyük hamleler yapmaya başlamaları arasındaki bağlantı ortaya konulmuştur. 16. yüzyılda ortaya çıkan Avrupa merkezli merkantilist yapının bugünkü küreselleşme sürecine etkisi incelenmiştir. Bunun yanı sıra, dönemin en büyük güçlerinden biri olan Osmanlı İmparatorluğu’nun dışsal gelişmelere ayak uydurmaya başlayan bir ülke haline gelmesine ve dağılma dönemine girmesine sebep olan faktörlerin Keşifler Çağı’nda yaşanan gelişmelerde saklı olup olmadığı açıklığa kavuşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vasco da Gama, Hint Okyanusu, Denizaşırı ticaret, Osmanlı İmparatorluğu

1 Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Mezunlu, Uzman Araştırmacı.
2 Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

THE FIRST STAGE OF THE AGE OF DISCOVERY: AN EXPLORATION OF INDIA BY EUROPEANS AND ITS IMPACTS ON OTTOMAN EMPIRE

Abstract

In the process from the early 15th century to the end of the 16th century, searches for new geographical areas gained a political, religious and especially economic identity through advances in scientific and technical fields. This period of time in which these activities were carried out systematically and frequently is called 'Age of Discovery' or 'Age of Exploration'. In this epoch, unknown continents were discovered, overseas empires were established and for the first time earth was also roamed over the seas by the Europeans. Thus today's world trade system occurred. In this study, connection between the first stage of the Age of Discovery that started international, inter-religious, intercontinental interactions or brought them to the different dimensions and innovations particularly in the economic, political, cultural and technological field by Europeans were revealed. European-centered mercantilist world economy emerging in the 16th century were examined and connection between this economic understanding and the current globalization process was analyzed. Additionally, it was elucidated whether the Ottoman Empire, one of the greatest forces of the period, became a country starting adapt to external developments. It was also clarified whether the factors that caused it to enter the period of disintegration hiding in the developments in the Age of Discovery.

Keywords: *Vasco da Gama, Indian Ocean, Overseas trade*

1. Genel Bakış

Bilinmeyen yerlere duyulan merak ve yeni ufukların keşfedilmesi ihtiyacı insanlığın en eski ve en tabii duygularındandır. Göç ve keşif hareketleri¹ de buna paralel olarak insanlık tarihinde oldukça köklü bir geçmişe dayanmaktadır. Homo Sapiens² olarak bilinen modern insan, yaklaşık 200 bin yıl önce nüfus

1 TDK'ya göre keşif kelimesinin beş farklı anlamı vardır. Bunlar; (1) ortaya çıkarma-meydana çıkarma, (2) var olduğu bilinmeyen bir şeyin ortaya çıkarılması, (3) gizli olan bir şey hakkında geniş bilgi edinme, (4) bir şeyin olacağını önceden anlama ve sezme, (5) bir olay veya durumun oluş nedenlerini anlayabilmek için yerinde inceleme yapmadır. Hindistan'daki ticari faaliyetlerin milattan önce Fenikeliler, Yunanlılar, Mısırlılar, Romalılar, Babiller ve Çinliler tarafından gerçekleştirildiği göz önünde bulundurulduğunda, buradaki keşif kelimesinin ilk değil üçüncü anlamıyla bağdaştığı anlaşılmaktadır. Yani 15. yüzyılda Avrupalılar tarafından Uzak Doğu'ya düzenlenen keşif gezilerinde bilinmeyen bir şeyin ortaya çıkarılmasından ziyade bir şey hakkında daha geniş bilgi edinme amacı güdülmüştür.

2 Homo Sapiens'in, yaklaşık 2.000.000 yıl önce yaşadığı kabul edilen ve soyu tükenen Homo Erectus türünün binlerce yıllık evrimleri sonucunda oluşan yeni bir tür olduğu, ilk örneklerinin ise 200.000 yıl öncesine dayandığı kabul edilmektedir. Elde edilen bulgulardan bazı modern insan topluluklarının Doğu ve Güney Afrika'da yaşadığı ve o coğrafyalardan dünyaya yayıldıkları bilinmektedir. Modern insanın kökenleri ve göç hareketleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Chanda, 2009; Ponting, 2011; Harari, 2012.

artışı ve doğal kaynakların yetersiz bir hale gelmesi sonucu yiyecek aramak için Afrika'dan göç ederek yeni topraklar keşfetmeye başlamıştır (Majumder, 2010: 184). Binlerce fakir ve işsiz Afrikalı Avrupa ve Ortadoğu'da daha iyi bir yaşam bulma ümidiyle, ürkütücü çölleri aşım tehlikeli yolculuklara çıkmışlardır (Chanda, 2009: 4). O dönemlerden itibaren ortaçağa değim devam eden yer değıştirme ve keşif hareketleri, hayatta kalmak için verilen mücadelelerin bir sonucuyken; özellikle 15. yüzyıldan 16. yüzyılın sonlarına kadarki süreçte yeni coğrafi alanlar bulma arayışları coğrafya, gemicilik sanatı, pusulanın daha güvenilir bir boyut kazanması gibi bilimsel ve teknik alanlardaki ilerlemeler ile siyasi, ekonomik ve dinsel bir kimlik kazanmıştır. Söz konusu faaliyetlerin sistematik bir şekilde ve sık aralıklarla gerçekleştirildiğı bu tarih aralığına 'Coğrafi Keşifler Çağı' adı verilmektedir. Bu dönemde Avrupalılar tarafından hem bilinmeyen kıtalar keşfedilmiş ve deniz aşımı imparatorluklar kurulmuş hem de yerküre ilk kez denizler üzerinden dolaşarak bugünkü dünya ticaret sisteminin temelleri atılmıştır.³

1415 yılında Kuzey Afrika'da yer alan Ceuta'nın (Avrupalıların kıtaları dışında işgal ettikleri ilk alan) Portekizliler tarafından işgal edilmesi ile başlayan ve Avrupalıların Hindistan'a varmalarıyla devam eden süreç, Keşifler Çağı'nın birinci aşaması olarak kabul edilmektedir. Avrupalı toplumların (özellikle Portekizliler, Hollandalılar ve İngilizlerin) güneyden düzenlenen seferler ile Uzak Doğu'ya ulaşma çabaları, Hindistan'ın keşfedilmesinden sonra İngilizlerin öncülüğünde alternatif yolların da aranması ile yeni bir boyut kazanmıştır. Öyle ki 15. yüzyılın sonları 16. yüzyılın başlarından itibaren Yüksek Kuzey üzerinden Asya ülkelerine ulaşma çabaları daha büyük sistematik girişimler, daha güçlü bir siyasi irade ve kurumsal yapı ile yürütölmeye başlanmıştır. Bu hususta, özelde Hindistan genel de ise Uzak Doğu'ya giden deniz yollarına alternatif arayışları esnasında başlayan kutup araştırmaları Coğrafi Keşifler Çağı'nın ikinci aşaması olarak düşünölmektedir.

Keşifler Çağı'nın 1400-1600'lü yıllar arasında yaklaşık 200 yıllık bir zaman dilimini kapsadığı belirtilse de (Bahadır, 1995: 3; Haniöçe, 2010: 48), bu dönemin henüz bitmediğini ve üçüncü aşamasının da insanöğlunun Kutup Çağı (Polar Age)⁴ teriminin içerdiği derin denizlere ve uzaya ulaşmasıyla tamamlanacağı öngörülmektedir. Ancak, Coğrafi Keşifler Çağı adı altında kutupların keşfedilmesi ve derin denizler ile uzayın araştırılması farklı çalışma konuları olduğu için başka makalelerde detaylı olarak incelenecektir.

Bu çalışmada; uluslararası, dinlerarası ve hatta kıtalar arası etkileşimi başlatan ve/veya bunları farklı bir boyuta taşıyan Keşifler Çağı'nın birinci aşaması ile Avrupalı toplumların ekonomik, siyasi, kültürel, bilimsel, teknolojik ve benzeri alanlarda büyük hamleler yapmaya başlamaları arasındaki bağlantı günümüzün

3 15. yüzyıla kadar kırsal kesimde yaşayanlar; yaklaşık 510 milyon km²lik bir alanı kapsayan ve üçte biri kara parçalarından oluşan yerkürenin sadece 11 milyon km²lik bir kısmını, yani yaklaşık %2'sini kullanıyorlardı (Mark, 2002).

4 Bu terimle birlikte, Young'un *The Age of the Arctic* adlı çalışmasında Arktika Bölgesi'nin askerleşmesini esas alarak dillendirdiğı 'Arktika Çağı' kavramından farklı olarak iki temel değışiklik önerilmektedir. Buna göre 'Arktika Çağı' kavramı yerine 'Kutup Çağı' kavramı kullanılmalıdır. Bu terminolojiyle sadece Kuzey ve Güney Kutbu ifade edilmemekte, aynı zamanda derin denizlerin ve uzayın küreselleşmesi de 'Kutup Çağı' sürecinin bir parçası olarak düşünölmektedir (Gümrükçü, 2016: 12-13).

'zaman ruhu' çerçevesiyle ortaya koyulacaktır. Bunun yanı sıra, dönemin en büyük güçlerinden biri olan Osmanlı İmparatorluğu'nun dışsal gelişmelere ayak uydurmaya başlayan bir ülke haline gelmesine ve dağılma dönemine girmesine sebep olan faktörlerin Keşifler Çağı'nda yaşanan gelişmelerde saklı olup olmadığı açıklığa kavuşturulacaktır. Böylelikle o tarihten itibaren günümüze değin farklı bölgelerde yaşanan dini, siyasi, kültürel ve ticari olayların aslında birbiriyle oldukça yakından ilişkili olduğu daha net bir şekilde görülebilecektir. Literatür taraması yapıldığında, konu ile ilgili kaleme alınan yazıların genel olarak Batı merkezietçi bir bakışa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Batı kaynaklı eserlerin yanı sıra Doğu merkezietçi bir bakışın da yer alacağı bu çalışma, aynı olaya çeşitli perspektiflerle yaklaşabilmesi sebebiyle literatürün genelinden farklılık göstermektedir.

2. Batı'nın Hindistan'a Deniz Yoluyla Gidişi

15. yüzyıldan önce, Avrupalıların kıtaları dışındaki dünya ile ilgili bilgileri daha çok fantezi ve mitlere dayanıyordu. Eski çağdan kalma bazı eserler ve seyahatler tarafından yazılan raporlar dışında dünyayı öğrenebilecekleri oldukça sınırlı kaynakları vardı. İtalyan gezgin Marco Polo'nun (1254-1324) 13. yüzyılda Çin'e yaptığı yolculuk sırasında kaleme aldığı Travels isimli eseri, Batlamyus'un (~ M.S. 100-165) yalnızca Asya ve Afrika'nın Avrupa'ya yakın olan alanları ile kısıtlı coğrafi bilgiler içeren ve 15. yüzyılın başlarında Yunanca'dan Avrupa dillerine çevrilen Geography isimli eseri bu kaynaklardan bazılarıydı (Haniççe, 2010: 48-49).

Polo ve Batlamyus gibi gezginlerin Uzak Doğu'nun zenginliklerini ve coğrafyasını anlattığı eserler, sonraki dönemlerde Avrupalıların kıtaları dışındaki dünyayı keşfetmesinde esin kaynağı olmuştu (Synnes, 1997: 14). Bu bağlamda Uzak Doğu'ya ulaşmak için deniz yolu arama çalışmaları Vasco da Gama'dan (1460-1524)⁵ önce, Cenovalılar ve Venedikliler tarafından yapılmıştı. O tarihlerde yapılan deniz yolu arama çalışmaları, ticaret gemilerinin hayatta kalması amacıyla ticaret hukukunun temellerini atmıştı (Register, 1913: 653-54). Limanlarda vergi verme, deniz alanlarını hâkimiyet altına almama, donanma gücü ile ticari faaliyet alanlarını genişletmeme benimsenen ilkeler arasındaydı. Yalnızca, deniz korsanlarına karşı ticari gemilerin güvenliğinin sağlanması amacıyla silahlı kuvvetler kullanılıyordu (UNESCO Resmi İnternet Sitesi, 2013).

Günümüzde olduğu gibi 1400-1600 yılları arasında da Hindistan genel olarak geniş kaynaklar, özel olarak da baharat ürünleri ülkesi olarak bilinmekteydi. Avrupalılar; Hindistan başta olmak üzere Uzak Doğu'daki tuz, zencefil, şeker, tohum, biber, kıyafet, baharat, ipek, porselen, tütsü, fildişi, cam, mücevherat vb. ürünleri cazip görüyorlardı (Chandra, 2016: 196). Bu durum Batı kökenli tüccarların bu pazara karşı iştahlarını kabartıyor ve kâr beklentilerini artırıyor.

5 Vasco da Gama'nın doğum ve ölüm yılları kaynaklarda değişkenlik göstermektedir. Bazı kaynaklar bu yılları 1469-1524 olarak kabul etmiştir (Subrahmanyam, 1997: 1; Guha, 1998: 2355; Bonasia, 2011: 1).

14. yüzyılda Doğu'daki mallar çoğunlukla karayolu kısmen de deniz yolu vasıtasıyla Hürmüz Boğazı ve Basra Körfezi üzerinden Kızıldeniz aracılığıyla Cidde ve Kahire'ye ulaşıyor, oradan da Avrupa ülkelerine dağıtılması için İtalyan limanlarına gönderiliyordu (Doğru, 1999: 37; Casale, 2006; Prakash, 2006: 11; İslam, 2010: 8). Başta baharat ürünleri olmak üzere diğer ticari ürünlerin Avrupa pazarına sevkiyatı için iki alternatif vardı. Birinci alternatif, karadan İpek Yolu güzergâhının kullanılması; ikinci alternatif ise hem deniz yollarının (özellikle Baharat Yolu) hem de kara yollarının kullanılmasıydı (EK 1). Ancak bu uzun ticaret yolu üzerinde egemen olan Müslüman ve Türklerin güçlenmeye başlaması, ticaret yollarını ulaşıma kapatmaları ve/veya Batılılardan aşırı vergiler toplamaları malların pahalılaşmasına ve dolayısıyla Avrupalıların ticari faaliyetlerinin kısıtlanmasına neden oluyordu (Küçükkalay, 2001: 175). Bu durum, Avrupalıların Doğu'daki malları maliyeti en ucuz şekilde temin edebilmeleri için alternatif ticaret yolları aramalarına zemin hazırlamıştı.

Portekizlilere göre, Batı'dan Hindistan'a açılan deniz yolu Hristiyanların kıyasıya bir rekabet içinde olduğu Müslümanlar ile askeri ve donanma gücü büyüyen Türklere⁶ büyük bir darbe olacaktı. Bu keşifle birlikte Doğu mallarının ticaretini tek elinde bulunduran Müslüman, Yahudi ve Türklerin hâkimiyeti altında bulunan ticaret yollarına bir alternatif üretilebilir ve ayrıca onlara iki cepheden saldırılabilirdi. Bütün bu olasılıklar, ticari ve dini hedeflerin birbiriyle örtüşmesine zemin hazırlamış ve denizaşırı keşifler ile dünyanın Avrupalı güçler tarafından kontrol edilme arzusu Papa tarafından da desteklenmişti.⁷

İpek Yolu'nun pratikte Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine geçmesiyle Avrupalılar Asya'nın kaynaklarına deniz yollarıyla ulaşmak için Portekiz ve İspanyolların öncülüğünde yoğun bir çalışma başlatmışlardı. Portekiz Prensi Don Henrique (1393-1460/Gemici Henrique ya da Navigatör olarak da bilinir) bu alanda önemli çalışmalar yapanların başında yer alıyordu. Keşif çalışmalarının sistematik bir şekilde yürütülmesi için Henrique öncülüğünde bir üniversite kurulmuş ve orada bilimsel veriler kullanılarak geleceğin denizcilerine seyrüsefer faaliyetleri için eğitimler verilmişti (Küçükkalay, 2001: 175-76). Bu çalışmalar sonucu, 1418 yılından itibaren Uzak Doğu'nun araştırılması için o bölgeye her yıl iki üç gemi yollanmıştı (Chandra, 2016: 193). McNeill'e göre Henrique'nin düşüncesi "Afrika'nın güney kıyılarından dolaşarak, Hristiyanlığın savunuculuğunu ve

6 Chandra'nın *Medieval India from Sultanat to the Mughals Delhi Sultanat: Part I* adlı kitabında Portekizliler tarafından Müslüman Arapların ve Türklerin Hristiyanlığın tarihsel düşmanı olarak görüldüğü belirtilmektedir. İfadenin orijinal hali için bkz. "[...] the Muslims- the Araps and Turks, who were the traditional enemies of Christianity [...]" (2016: 192).

7 1400'lü yılların sonlarına doğru, dünyanın iki büyük deniz gücü olan Portekiz ve İspanya, Papa'nın da desteğiyle Cape Verde Adaları'nın 370 fersah (yaklaşık 1550 km) batısını esas alarak dünyayı kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayırıp kendi aralarında paylaştılar. Sınırın batısında kalan alan (Brezilya hariç) İspanya'ya ait olurken, sınırın doğusundaki alanın (Filipinler hariç) Portekizlerin hâkimiyeti altında olacağı 1494 yılında imzalanan Tordesillas Antlaşması ile belirlendi (Malaquias, 2014: 101).

yayılmasının öncülüğünü yapan yarı efsanevi bir kişi olan Prester John ile bağlantı kurup İslam ülkelerini arkadan çevirmek ve onları yenmekti” (1979: 334).⁸

15. yüzyılın ikinci yarısında Portekiz Kralı II. John (1455-1495), Uzak Doğu’ya ulaşabilen iki rota oluşturmaya çalıştı. Birincisi Mısır ve Etiyopya’yı Kızıldeniz ve Hint Okyanusu’na bağlayan kara ve deniz rotası; ikincisi ise Afrika sahillerini dolaşan deniz rotasıydı (Küçükkalay, 2001: 177). Portekiz yönetiminin isteği üzerine, denizciler Afrika kıyılarının güneyine doğru adım adım ilerleyerek o coğrafyaları keşfetmeye ve Portekiz sömürmesine çevirmeye başladılar. Dinis Dias 1455’te Senegal Nehri’nin ağzına kadar varmış, Alvise Cadamosto da aynı yıl içerisinde Gambia ve Cape Verde Adaları’na yolculuklar yapmıştı (Küçükkalay, 2001: 176). Osmanlı’nın Konstantinopolis’i fethinden sadece 18 yıl sonra, 1471 yılında, bu ülke denizcileri Afrika sahilleri boyunca kuzeyden güneye doğru başlattıkları keşiflerini sürdürerek ekvatoru geçmiş ve 1483’de Kongo Nehri’ne ulaşmıştı (Küçükkalay, 2001: 176). Sürekli olarak elde edilen bu başarılar, onları bu alana daha fazla ilgi duymaya itiyordu. Bu ilgi; Kongo Nehri’ne ulaşılmasından yalnızca 6 yıl sonra, yani 1487’de, Kral II. John’un himayesi altında Afrika sahillerinde kuzeyden güneye doğru keşif çalışmalarını devam ettiren kaptan Bartolomeu Dias’ın (1450-1500) dalgalara kapılarak ve sürüklenerek Ümit Burnu’nu (Cape of Good Hope-eski adıyla Fırtınalar Burnu/Cape of Storms) aşan ilk denizci ünvanını almasına vesile oldu (Küçükkalay, 2001: 177; NASA Resmi İnternet Sitesi, 2006; SAHO Resmi İnternet Sitesi, 2017). Böylelikle çok korkulan ve hakkında gizemli hikâyeler anlatılan Ümit Burnu ilk kez aşılmıştı.

Benzer tarihlerde, Cenovalı kâşif Christopher Columbus (1451-1506) Avrupa Kıtası’ndan batıya doğru yönelerek Hindistan’a ulaşmayı ve Asya ile ticarete yeni bir yol keşfetmeyi arzuluyordu (Columbus, 1900: 3). Bu amaçla yola çıkan Columbus 1492’de bugünkü Bahamalar’da yer alan San Salvador ismini verdiği ‘Yeni Dünyada’ki (New World) adaya kadar ulaşabildi (Columbus, 1900: 54).⁹ Cenovalı kâşifin bu yolculuğu amacına ulaşmasa da Portekizlileri oldukça rahatsız etmişti. İspanya’nın Hindistan zenginliklerine kendilerinden önce ulaşabileceklerinden korkuyorlardı. 1490’lı yılların sonuna doğru Avrupa’dan

8 Eski bir efsaneye göre, İsa’nın on iki havarisinden biri olan St. Thomas (?-72), Kilise’nin ideallerini yerine getirebilecek ve mükemmel bir Hristiyan Krallığı oluşturabilecek bir Hristiyan topluluğu kurmak için 52 yılında Hindistan’ın Kerala eyaletine gitmişti. Burada ilk etapta Brahmanları, yani Hint toplumunda en yüksek kademede yer alan insanları Hristiyanlaştırma girişiminde bulunmaya ve çeşitli bölgelerde kurduğu yedi adet kilise ile Hristiyan topluluğunu oluşturmaya başlamıştı (Aslen Suriyeli olduklarından bu insanlara Suriyeli Hristiyanlar denmekteydi). Bu Hristiyan topluluğunun efsanevi kralı Prester John olarak adlandırılıyordu. Prester John öncülüğünde toplanan Hristiyanlar, Uzak Doğu’da dinlerini yayarak oradaki yerel haklara inançlarını empoze edeceklerdi. St. Thomas’ın Hindistan’a yaptığı yolculukla başlayan bu efsane o tarihten günümüze değin anlatılmaya devam edilmiştir. Dolayısıyla Vasco da Gama’nın Uzak Doğu’ya düzenlediği ilk seferi öncesinde, orası Avrupalılar açısından Hristiyanların yaşadığı bir coğrafya olarak görülüyordu (Friedman ve Figg, 2000: 182; Brooks, 2009: 129). Bu efsane yüzyıllar boyunca dünyayı etkilemiş ve gezginler, kâşifler, misyonerler ve hazine arayıcıları bu efsaneden cesaret alarak keşif gezileri yapmaya başlamışlardır.

9 Columbus’un ilk keşif gezisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. *Christopher Columbus: The Journal of His First Voyage to America*.

Uzak Doğu'ya batıdan gidilebileceği iddiası üzerindeki kuşku artınca Portekizlilerin öncülüğünde güneyden doğuya doğru bir deniz rotası kurma fikri yeniden gündeme geldi.

2.1. Vasco da Gama'nın Hindistan'a Düzenlediği Seferler

Columbus'un 1492'de 'Yeni Dünya'yı keşfetmesinden sonra, Vasco da Gama Portekiz Kralı I. Manuel'in (1469-1521) himayesinde üç¹⁰ gemiyle birlikte Hindistan'a varmak için Portekiz'den 1497'de yola çıkarak Dias'ın¹¹ on yıl önce izlediği güzergâhı takip edip (Ümit Burnu'nu aşarak) Mozambik'e ulaşan ilk Avrupalı denizci oldu (Şekil 1). Mozambik'te Arap coğrafyacı ve denizci Abdul Majid'le tanıştı ve onun rehberliğinde 1498 yılında Hint Okyanusu'na açıldı.¹² Bu gemilerle birlikte Hindistan'ın güneybatısında yer alan Calicut'a (bugünkü ismiyle Kozhikode) çok yakın bir alana -Kappad koyuna- aynı yılın nisan ayında ayak basması (Chandra, 2016: 192), dünya tarihinde, özellikle Asya ve Avrupa arasındaki ilişkilerde, emperyalist sömürü ve köleleştirme tohumlarının ekildiği bir dönemin başlangıcı oldu (Balakrishnan, 1998: 1006; Hart, 2011: 233; Wesseling, 2011: 17; İftikhar, 2012: 473; Pendse, 2013: 26). Bu yolculuk aynı zamanda ekonomik anlamdaki küreselleşme sürecinin başlangıcı olarak da yorumlanabilir.

Şekil 1: Vasco da Gama'nın 1497-1498 Yılları Arasında Hindistan'a Ulaşmak İçin İzlediği Deniz Yolu (Matsukawa, 2000)

10 Bazı kaynaklarda dört gemi yollandığı belirtilmektedir (Stuckenberg, 1997: 19; Winser, 2011; Wiesner-Hanks, 2013: 6).

11 Dias, Vasco da Gama ile birlikte Cape Verde Adaları'na kadar gitmiş ancak daha sonra oradan Gine'ye (Guinea) dönmüştü (Hart, 1978: 424).

12 Vasco da Gama ve mürettebatı nüfusun çoğunluğu Müslüman olan Mozambik'te halkın ve kralın tepkisini çekmemek amacıyla Müslüman kıyafetine büründüler. Bu durum Mozambik Kralı tarafından kısa bir süre sonra fark edilince Mozambik'ten ayrılmak zorunda kaldılar (Madan, 1998: 39).